

Radnai Dániel Szabolcs

Havasréti József és a hazai populáris zenei kutatások

Régimódi pályakép

Absztrakt: A cikk az idén hatvanéves Havasréti József kultúrakutatói munkásságának egy jelentős szeletét, a populáris zenével kapcsolatos kutatásait, publikációit mutatja be történeti – életrajzi, intézmény- és diszciplínatörténeti – keretben. Az összefoglalás alapvetően az életmű magyar kutatástörténeti jelentőségének mérlegelésére irányul, ugyanakkor nem mellőzi a köszöntés gesztusából következő személyes hangvételt sem.

Kulcsszavak: Havasréti József, populáris zene, magyar pop-rock zene, szubkultúrakutatás, Pécs

A szöveg korábbi változata előadásként hangzott el a *Havasréti Hatvan* című ünnepi szimpóziumon a pécsi Művészetek és Irodalom Házában, 2024. április 10-én. Írásom legfőképp Havasréti József populáris zenével, s azon belül a magyar pop-rocktörténettel kapcsolatos kutatásaira fókuszál; a magyar neoavangárd kultúráját vizsgáló munkáira – melyről az említett konferencián K. Horváth Zsolt tartott részletes előadást – csak érintőlegesen utalok, amiképp az irodalomtörténész, kritikus és szépiró Havasréti munkásságát sem tárgyalom e helyütt. A tanácskozáson elhangzott méltatások közül a következők jelentek meg írásos formában: Kiss (2024), Keresztesi (2024).

Havasréti Józsefet ma igen sokan a hazai populáris zene kutatójaként, vagy egyszerűbben „rockzenekutatóként” ismerik. Épp ezért ha könyörtelen filológusként az életmű számbavételére adjuk a fejünket, talán meglepő lehet, hogy igen hamar azt tapasztaljuk: mindennek igen sokáig semmi jele az alkotói korpuszban. A Magyar Tudományos Művek Tára szerint Havasréti József első tanulmánya 1995-ben jelent meg – e sorok írója abban az évben született – az *Irodalomtörténeti Közlemények* azévi 5-ös, 6-os dupla számában. Az írás pedig *Ady profétikus költészetének megítéléséről* szól (Havasréti 1995). Az egyetemet öt éve elvégző harmincegyéves fiatalember első tudományos cikke éppenséggel a második legnagyobb magyar költő életművét és recepcióját tárgyalja, ráadásul az akkor még az MTA kötelékébe tartozó Irodalomtudományi Intézet legrégebbi szaklapjában. Talán kissé kései, de nem akármilyen pályakezdés. Petőfi Sándor első zsöngéi a *Népbarát* kalendáriumban ehhez képest óvatlan özikelépések voltak.

S az ezt követő mintegy hét év tudományos termésében továbbra sincs nyoma semmilyen popzenének. Az adatbázisban találkozhatunk a Káli-medence művésztszadalmát vizsgáló antropológiai elemzéssel, Kerényi Károly munkásságát tárgyaló írással, recenzióknak álcázott Szerb Antal-tanulmányokkal és kritikák sokaságával, de a nemzetközi és hazai rockzene nagyjai egyelőre kívül esnek a szerző szemhatárán. Nehéz helyzetben van a filológus az ilyen forráshiányos időszakokkal (ti. azokkal is, amikor apadoznak a források, de most elsősorban az életrajzi források hiányára gondolunk): nem tehet mást, minthogy feltételelesen behelyezkedik abba az életrajzi sémába, hogy Havasréti József, a leendő populáriszene-kutató ezekben az években még csak *készülődött*, hogy populáriszene-kutató legyen. Bízom benne, a hatvanadik születésnap alkalmából íródott méltatások és a későbbi tudós munkák rávilágítanak majd, mi mindent csinált még ez idő tájt, de hitem szerint minden bizonnyal koncertekre is járt: füstös rockkocsmákban, fiataloktól lüktető szórakozóhelyeken, eldugott sufnikban, felistrángozott stadionokban végzett elmélyült búvárlatokat az eljövendő pop-rocktörténeti munkákhoz; a hangbeállítás előtti órákat pedig lemeztúrással töltötte.

Az első pop-rockzenei témákat (is) érintő publikáció Havasréti József pályáján egy kezdeményező erejű tanulmánykötet. A K. Horváth Zsolttal társszerkesztett, a pécsi Kommunikációs Tanszék és az Artpool gondozásában megjelent *Avantgárd, underground, alternatív: Popzene, művészet és szubkulturális nyilvánosság Magyarországon* című szerény kivitelű kiadvány már-már „kultkönyvnek” mondható a kulturális ellenállással, a nyolcvanas évekbeli underground zenével, az avantgárd és a populáris szintér összekapcsolódásaival és hasonló lila, elvont dolgokkal foglalkozók számára (Havasréti és K. Horváth 2004). Ezt onnan tudom, hogy évekkkel ezelőtt kedves szegedi barátom révén jutott el hozzám egy velem egykorú egyetemista lány szenvedélyes óhaja, hogy szerezzem meg neki – vagy legalábbis fotózzam be – a könyvet, amiről már annyit hallott, de amit sehol nem talál, s amelyre okvetlenül szüksége van a Molnár Gergely-életmű és a Petri-költészet párhuzamait vizsgáló tudományos diákköri dolgozatához. A magam részéről viszonylag későn, a 2010-es évek vége felé olvastam végig tüzetesebben a könyv egy megfáradt példányát a pécsi Tudásközpontban: bár ismertem belőle egy-egy másutt is részben vagy egészben megjelent tanulmányt, meghatározó élményem, hogy a kötet egyik írásában találkoztam először az 1985 áprilisában bemutatott *Itt élned, halnod kell* című zenés történelmi játék címével (Tóth G. Péter); egy további tanulmány pedig azzal

szembesített, hogy 15 évvel korábban valaki más már megírta a Fonográf együttesről azt, amit én akartam, ráadásul jobban (Gavra Gábor). Mindenesetre gyűjtő erejű találkozás volt. Ez a két példa is mutatja, hogy a kötet alapját nyújtó pécsi konferencián, majd pedig a tanulmánykötetben a hetvenes-nyolcvanas évek magyar zenei kultúrájának igen széles palettája mutatkozott meg, a radikálisabb underground előadóktól a népfrontos kádárista giccsig. A tanulmánykötet be is írta magát a magyarországi szubkultúra- és pop-rockzene-kutatás történetébe; döbbenetes, de olyan időket éltünk, hogy még a *Magyar Narancs* is közölt recenziót erről a szerény megjelenésű pécsi kiadványról (igaz, Keresztesi Jóska volt a szerző [Keresztesi 2004]); s a kötet tanulmányaira utaló hivatkozásokat is megtaláljuk a későbbi mértékadó szakmunkákban. A 2000-es években úgy tűnhetett, hogy a populáris kultúrával való intézményes foglalkozás egyik zászlóshajója Pécs – e sorok írója szeretné azt hinni, hogy bizonyos értelemben még most is az –, s ebben nagy szerepe volt Havasréti Józsefnek.

Nem véletlen, hogy ezen az egyetem készült el 2004-ben, s jelent meg két év múlva könyvalakban egy disszertáció, amely a kulturális ellenállás formáit vizsgálta a 70-es, 80-as évek magyar neoavantgárd kultúrájában (Havasréti 2006). Az utóbbi pár évben akárhányszor újraolvastam az *Alternatív regiszterek* egynémely fejezetét, mindig azt tapasztaltam, hogy a könyv rendkívül „jól öregedett”, ahogy a fiatalok mondanák. Áttekinthető és világos gondolatmenetet eredményez a több fejezetre osztott nagy elméleti egység és az ezt követő esettanulmányok (hasonló terjedelmű) laza láncolata, azt tükrözve, hogy a könyv szerzőjének irigylésre méltó „rend van a fejében”. Havasréti egyéni stílusa pedig a legjobban használható, informatív, mégis tömör, precíz definíciókkal élő, de gyakran szórakoztató szakkönyvek közé emeli a művet, viszonylag speciális és behatárolt tárgya ellenére. Az *Alternatív regiszterek* utóélete is azt mutatja, hogy a kötet észrevétlenül, mintegy természetszerűleg vált „alappművé”: az elméleti-történeti-fogalomtisztázó fejezeteket orra-szájba hivatkozzák a kulturális ellenállással kacérkodó bölcsész szakdolgozók és felületes tanulmányok szerzői; ám a Molnár Gergely munkálkodását, a Fölőspéldány-csoport működését és a *Lélegzet* című élő folyóirat történetét tárgyaló elemzések is rendre-sorra felbukkannak a neoavantgárddal foglalkozó ínyencek írásaiban. (Rövid kitérő a kötet áttekinthető szerkezete kapcsán: még nem sikerült hitelt érdemlően bizonyítani, de közvetett források alapján valószínűsíthető, hogy az *Alternatív regiszterek* című kötet szerzője azonos a szintén 2006-ban napvilágot látott *Tudományos írásmű* című egyetemi segédkönyv [Havasréti 2006a] szerzőjével, akit talányos módon szintén Havasréti Józsefnek hívnak. Megfelelő forrásbázis híján nehéz megvonni az *igazolható* vagy csak *valószínűsíthető* állítások mérlegét, mindenesetre, ha igazolást nyer, hogy a két Havasréti egyazon személy, akkor a 2006-os évet a pályakép egyik legtermékenyebb periódusaként könyvelhetjük el.)

Az ezutáni évek termését nézve jól látható, hogy Havasréti ezt követően is meglehetősen munkálkodást fejtett ki a szubkultúrákutató területén, s a magyarországi neoavantgárd művészeti mozgások egyik legavatottabb kutatója lett. Sok-sok tanulmány, alkalmi írás mellett utóbbi területtel való elmélyült foglalkozásának eredményei összegződtek *Széteső dichotómiák* című 2009-es kötetében (Havasréti 2009). Ahogy a hazai neoavantgárd kutatásában is akadt néhány elkötelezett társa, követője és/vagy távoli tisztelője, a populáris zene hazai tanulmányozásában is jelentős tehetséggondozási, tudományszervezői

tevékenységet fejtett ki. A populáris zene akadémiai kutatása meglepő módon intézményes keretek között működhetett a szocializmusban, azonban a rendszerváltást követően – az MTA Zenetudományi Intézet zeneszociológiai osztályának elkapálása után¹ – a populáris műfajok, stílusok vizsgálatára irányuló kutatói érdeklődés sokáig csak néhány elszánt bölcész és szociológus szívügye volt Magyarországon. (Szerencsére ma már ez nem egészen van így, a BME Szociológia és Kommunikáció Tanszékén, az ELTE Művészetelméleti Intézetében és a BTK Zenetudományi Intézet 20–21. Századi Zenei Archívumában a populáris zenei kutatásoknak szervezettebb műhelyei alakultak.) Ilyen viszonyok között a személyes karizma és a lelkesedés minden bizonnyal intézményt pótolta. Nem véletlen, a 2000-es évek sporadikusan szerveződő, szemináriumi csoportokra szorítkozó hazai popzenekutatásának több fontos figurája – Vályi Gábor, Guld Ádám, Tófalvy Tamás – dolgozott együtt Havasréti Józseffel és/vagy tanult tőle. E kutatási vonulat elsősorban az angolszász kritikai kultúrakutatás (a 90-es évek óta részben már magyarul is hozzáférhető) eredményeiből inspirálódott,² kevésbé jellemezte a régebbi, Maróthy János–Vitányi Iván-féle zeneesztétikai és -szociológiai nézőpont, sokkal inkább antropológiai megközelítésű vizsgálódások, problémaközpontú elemzések jellemzik a diszciplína ezen időszakát, jól elkülönülve a nyolcvanas évekből öröklött régivágású „rockzenei újságírás” beszédmódjától. Ugyanakkor érdemes látni, hogy Havasréti József írásai már ekkor, a 2000-es években magukban hordozták a hazai populáriszene-kutatás tudatosodásának néhány mozzanatát. Sebők János 2002-es *Rock a vasfüggöny mögött – Hatalom és ifjúsági zene* című kötetéről írott recenziójában például számot vet a hagyományos rockzenei újságírás esélyeivel, és a kultúratudományos megismeréshez való viszonyával. A *Jelenkor* 2003-as nyári duplaszámában megjelent recenzióban efféle sodró erejű mondatok olvashatók:

A könyv műfaji és stílusos szempontból is végiggondolatlan, krónika, dokumentumközlés, tényfeltárás, némi politizálás keveredik benne a hazai rockújságírás jellegzetes hagyományai-val. A vizsgált kulturális közeg és a szerző szövege azonos diskurzusban helyezkedik el, nyelvhasználatát az általa vizsgált jelenség uralja (jellegzetes szójátékok, célozgatás, fésületlenség, sok közhelyes metafora) – a tudományos írásmű attribútumaival való ellátottság ellenére is saját rutinjára hagyatkozó, fárasztóan önmagából építkező újságírói próza ez. Mindemellett túlságosan is emlékeztet néhány, a rendszerváltás után gyorsan devalválódott könyvpiaci formára: az elmúlt rendszer felett gyorsan ítélkező, a szenzációs, korábban nyilvánosságra nem hozható információkat, dokumentumokat lazán összefércelő, az önmagukért beszélő szövegek prezentációján alapuló félig történetírói, félig újságírói vállalkozásokra is (Havasréti 2003: 833).

Vagy kicsivel odébb:

A könyv helyenként a Jó és a Rossz mitologikus párharcává alakul át, ennek megfelelő leegyszerűsítésekkel: a rossz szerepében Erdős Péter, a jó szerepében pedig a progresszív magyar popkultúra, illetve Sebők János található – viszont az olvasó a „hatalom és ifjúsági zene a Kádár-korszakban” címszó alatt nem biztos, hogy elsősorban erre kíváncsi (Havasréti 2003: 833).

1 Mindehhez lásd Ignác Ádám monográfiájának vonatkozó fejezeit: Ignác (2020): 21–43, 299–318.

2 A kritikai kultúrakutatás alapszövegeiből több válogatás is megjelent a *Replika* folyóirat tematikus számaiban, lásd: *Replika* 17–18 (1995); 23–24 (1996); 52 (2005). Havasréti József összefoglalása a kritikai kultúrakutatás hazai eredményeiről: Havasréti (2005).

Majd pedig a nemzedéki zene „értékteremtő” voltával kapcsolatos *common sense* felfogás bírálata során felhívja a figyelmet arra is, hogy a Sebők János (és a hozzá hasonló) által érvényesített stílus- és műfajtörténeti perspektíva miképp stigmatizálta „a hangszerelesbeli, stúdiótechnikai és ritmikai újítások sorát eredményező” *funk* zenét és a diszkót. Mint írja, a Kádár-korszak nemzedéki emlékezetben is kanonizálódott rockzenéje és a rockközpontú domináns narratíva „nem képez kontinuitást a kortárs zenét meghatározó, digitális technikán, zenei idézeteken, műfaj- és stíluskeveredésen alapuló törekvésekkel”. Így, az utóbbi években még inkább érzékelhetően, „a hangszereles és a zenei rendezés felértékelődésének köszönhetően [...] [2003] sokkal nagyobb elismerésnek örvendhet a megvetett táncdal, így Szécsi Pál, Máté Péter, Cserháti Zsuzsa életműve, mint az egykori gigászok, mondjuk az Illés, az Omega vagy a Piramis együttes dalai” (Havasréti 2003: 834).

Havasréti e bírálat keretében megfogalmazott meglátásai, ha nem is voltak vátesziesek, legalábbis üdvözlendő nézőpont-finomítássá értek a 2010-es, ’20-as évek populáris zenei kutatásaiban. Jóllehet a mai napig „megírásra vár a hazai szocialista popzene gazdaságtörténete”, ahogy fogalmaz fent idézett cikkében, ugyanakkor néhány elkötelezett kutató révén, a nemzetközi trendekkel is szinkronizálódva, önálló kutatási területté izmosodott a populáris zene szociológiai meghatározottságainak, gazdasági háttérének tanulmányozása, a zeneiparként felfogott zenei élet globális és lokális mechanizmusainak feltárása (lásd: Tófalvy 2017; Barna és Tófalvy 2020; Havas 2022). Másfelől látnivaló, hogy a hazai populáriszene-kutatás elsőként a rendszerrel szembeszegülő marginalizált csoportok, rétegtudatú zenei megmozdulások (jellemzően az új hullám, az underground és a neoavantgárd művészeti színtérrel kapcsolatban álló törekvések) területén ért el jelentős eredményeket³ – Havasréti írásából ugyanakkor kiolvasható a szocialista rendszer gazdasági, társadalmi és kultúrpolitikai szisztémájával legalábbis közömbös (vagy adott esetben derűs) viszonyt kialakító, egykoron szélesebb körben népszerű vonulatokra, stílusokra és előadókra irányuló újfajta érdeklődés is.

Erről tanúskodnak későbbi angol és magyar nyelvű publikációi a hazai *funk*, illetve diszkózene műfaji-stiláris törekvéseiről (Havasréti 2017, 2017a, 2018), valamint hiánypótló tanulmánya a magyar *space rock* irányzatáról (Havasréti 2020), amelyek nemrégiben egy koncepciózus tanulmánykötet részeként is megjelentek (Havasréti 2024).⁴ Jóllehet a populáris zene hazai kutatóit eltérő mértékben jellemzi a népszerű zenei produktumok szélesebb körére érzékeny műfaji pluralizmus és esztétikai felülemelkedettség, „a Kádár rendszer popzenéje” szintagmával illetett jelenségcsoport megismerését hasonló szellemben gazdagították – természetesen a teljesség igénye nélkül elősorolva – K. Horváth Zsolt nyugatőrülettel és a pol-beattal kapcsolatos írásai (K. Horváth 2010, 2015), Hammer Ferenc retró-tanulmánya (Hammer 2017), vagy épp Ignác Ádámnak a szovjet–magyar zenei transzferekről szóló elemzése (Ignác 2020a, 2024). Egy efféle plurális szemléleti keretben egyszerre lehetnek izgalmasak a háttérbe szorított art punk világnézeti-politikai aspektusai, a „régóta táncdalos” előadók szociológiai vonatkozásai, vagy épp az Omega *Time Robber* (1976) című albumának stiláris megoldásai.

3 Mindehhez lásd Hammer Ferenc reflexióit: Hammer (2017: 282–283).

4 A *funk*ról és a diszkóról szóló írások előzményének tekinthető az a beszélgetéssorozat, amelyet Horváth Gergely készített Havasréti Józseffel a Petőfi Rádió *Kultúrfitnessz* című műsorában 2013 őszén. Vö.: Havasréti (2024: 7).

Ugyanakkor azt sem szabad eltagadni, hogy Havasréti kritikus észrevételei, melyeket a „rocktörténet” író Sebők Jánossal (s tágabban: a rockzenei újságírás és a tudományos megközelítés viszonyával) kapcsolatban fogalmazott meg, ma sem vesztek az érvényükből. A Sebők–Jávorszky-féle magyar rocktörténet javított-bővített kötetei lényegében továbbbörökítették a hazai pop-rockzenéről szóló, már jóval a rendszerváltás előtt kialakított narratívákat, illetve az azóta megjelent pop-rocktörténeti könyvek (emlékező és interjúkötetek, a Hangfoglaló Program keretében készült reprezentatív konferenciakiadványok stb.) egy része is hasonló, avitt szemlélet keretében fogant, vagy épp a tudományosság és a rajongói kultúra beszédmódjai között ragadt.⁵ Bár a populáris zene hazai tudományos kutatóinak döntő többsége nem diszponál állami költségvetésből származó kutatási és „disszeminációs” összegek fölött, vannak helyek, ahol sok-sok erőforrást áldoznak ilyen és ehhez hasonló, a magyar rockzene immár 60-70 éves történetét öblögető tudományos-ismeretterjesztő (vagy annak álcázott) kiadványok népszerűsítésére.

Ha már kutatási pénzek és szimbolikus térfoglalás: szívesen beszámolnék arról, hogy Havasréti József milyen hősies elszántsággal vezetett pop-rockzenei témájú, évtizedekig tartó OTKA-kutatást, Lendület-kutatócsoportot és Tématerületi Kiválósági Pályázatot, és hogyan alapította meg az idő egy pontján a nyugati világ (de legalábbis Közép-Európa) legelőremutatóbb és legnemzetközibb, úttörő jelentőségű doktori programját Pécsen, „A populáris zene kutatása az ezredfordulón” címmel, ennek azonban semmilyen nyomát nem találtam az életrajzi források között.⁶ Tudom, korunkban nem divatozik az alkotáslélektani megközelítés és az impresszionista kritika, de a feltárt forrásokból úgy tűnik: Havasrétit egyáltalán nem is érdekelte ilyesmi. Kevésbé hiszem, hogy a kritikai elméletek számára egyre divatosabb nosztalgia-diskurzus okán írt volna tanulmányt a magyar pop-rockzene kulturális emlékezetéről (Havasréti 2020), és azt sem gondolom, hogy a nemzetköziesítési harcban jól csengő „adaptáció”, „transzformáció”, „intertextualitás” jelszavakat követve adta a fejét arra, hogy angol nyelvű elemzést írjon a P. Mobil együttes *És?* (2019) című lemezéről (Havasréti 2023) – talán csak ezek a kérdések érdekelték. S talán a túlzott irányzatosság, az ambiciózus tudósokra jellemző önimádat és az indoktrinált iskolaépítés hiánya is oka lehet, hogy a populáris zene magyar kutatói – akik egyébként kényelmesen elférnek egy kocsmasztalnál, ámbár ritkán ülnek össze – tulajdonképpen mind jó viszonyt ápolnak Havasréti Józseffel. Mint említettem, a populáris zene kutatásának, ha nincsenek is intézményei, van néhány műhelye, ahol egy-egy maroknyi ember – néhány kiugrott irodalomtörténész, elferdült ízlésű filozófus, multinál dolgozó hobbitársadalomtudós és egy-egy hetven fölötti esztéta – alkalmanként megpróbál úgy tenni, mintha volna még értelme szót érteni egymással, s néha sikerül is. Akárhogyis, az

5 Egy nem egészen magától értetődő példára utalva: Koszits Attila *Pécs Underground '80* című könyvéről (2020) írott bírálatában Havasréti – a nyolcvanas évekbeli összeművészeti underground törekvéseknek széles (történeti, fogalmi, filológiai stb.) kontextust adva – a populáris zene kutatásának, archiválásának módszertani esélyeiről is megfogalmaz reflexiókat (a korábban idézett 2003-as recenzióhoz egészen hasonló módon). Lásd: Havasréti (2021).

6 Havasréti pop-rockzene iránti kutatói érdeklődése azonban egy alternatív oktatási modell részeként mégis intézményesülni tudott a Pécsi Tudományegyetemen: az 2012-ben elindult Zenélő Egyetem (ZEN) révén, melynek képzési kínálata a populáris zenei élet változatos területeit (zeneipar, zenei menedzsment, stúdiótechnika, dalszerzés stb.) öleli föl, zeneiparban tevékenykedő előadók, szakemberek és populáris zenével foglalkozó kutatók bevonásával. A ZEN elindításában, a kurzuskínálat egyetemi akkreditációjában – Beck Zoltán és Koncz Balázs mellett – Havasréti József is jelentős részt vállalt.

ilyen alkalmakkor a magyar populáriszene-kutatók közössége, e nem túl nagy alaptökével rendelkező részvénytársaság minden külső és belső tagja megragadja az alkalmat, hogy – mint a mohamedán a maga Mekkáját – fölkeresse Havasréti Józsefet pécsi nyugalmában, vagy valahol a Terézvárosban, esetleg a NemdeBár nevű italkimérés söröskriglizei közelében, vagy csak egy szimpla Facebook üzenet formájában, valamiféle jóváhagyást vagy felhatalmazást várva az eljövendő sátoros ünnephez.

Írásom végére érve szeretnék utalni egy további irányra, amely a kultúrakutatói pálya legutóbbi szakaszában néhány újabb tanulmány és egy újfajta szerepkör keretei között bontakozott ki: Havasréti József 2021 őszén (Szijártó Zsolttal és Doboviczki Attilával közösen) kurátora volt a pécsi Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék kiállítóterében megrendezett *DOZSO az új hullám évtizedében* című kiállításnak, amely a Doktor Sándor Zsolnay Művelődési Központ nyolcvanas évekbeli alternatív kulturális szerepét kívánta bemutatni.⁷ Az egyszerű kivitelű, mégis látványos és adatgazdag kiállításban, a stílusosan megszövegezett táblaképek sokaságán a figyelmes szemlélő számára feltűnhettek a Havasréti-írásokból ismert kutatási irányok, motívumok, sajátos művészeti miliók és a lokális-regionális identitás összekapcsolódásai: az alternatív kultúra, új hullám, underground, populáris zenei színtér iránti érdeklődésen óhatatlanul átütnek a világra eszmélés helyi színei, a 70-es, 80-as években eltöltött fiatalkor pécsi emlékei. Mindez azonban már túlmutat írásom, e régivágású pályakép keretein, így csupán javaslatot teszek a következő évforduló szervezőinek egy „Havasréti József és Pécs” című ülésszak tető alá hozatalához is.

Isten éltesse Havasréti Jóskát!

Hivatkozott irodalom

- Barna, Emília és Tófalvy Tamás (szerk.) (2020): *Popular Music, Technology, and the Changing Media Ecosystem. From Cassettes to Stream*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Hammer Ferenc (2017): A dalok ugyanazok maradnak. A retró kultúrpolitikai szerkezetek a magyar popzenében. In *Populáris zene és államhatalom. Tizenöt tanulmány*. Budapest: Rózsavölgyi és Társa, 282–296.
- Havas, Ádám (2022): *The Genesis and Structure of the Hungarian Jazz Diaspora*. Routledge.
- Havasréti József (1995): Ady prófétikus költészetének megítéléséről. *Irodalomtörténeti Közlemények* 99(5–6): 612–630.
- Havasréti József (2003): Szélgjegyzetek Sebők János könyvéhez. *Jelenkor* 46(7–8): 831–834.
- Havasréti József (2005): A kaleidoszkópon kívül/belül: a kritikai kultúrakutatás Magyarországon. *Helikon* 51(1–2): 149–164.
- Havasréti József (2006): *Alternatív regiszterek. A kulturális ellenállás formái a magyar neoavantgárdban*. Budapest: Typotex.
- Havasréti József (2006a): *Tudományos írásmű*. Budapest: Bölcsész Konzorcium.
- Havasréti József (2009): *Széteső dichotómiák. Színterek és diskurzusok a magyar neoavantgárdban*. Budapest: Gondolat.
- Havasréti József (2017a): A funk Magyarországon. In *Populáris zene és államhatalom. Tizenöt tanulmány*. Budapest: Rózsavölgyi és Társa, 238–259.
- Havasréti József (2018): Csak a zene? (Szélgjegyzetek a magyar diszközene történetéhez). In *Színkép, hangkép, összkép. Írások elméletéről és gyakorlatról*. Virág Zoltán (szerk.). Szeged: Tiszatáj Alapítvány, 237–253.
- Havasréti József (2020): Időablók. A space rock mint a hetvenes évek magyar pop/rock zenéjének egyik meghatározó paradigmája. *Replika* 115–116: 205–222. DOI: <https://doi.org/10.32564/115-116.9>

⁷ A kiállítás koncepciójáról lásd K. Horváth Zsolt megnyitóbeszédét: K. Horváth (2021); a nyolcvanas évekbeli Pécs undergroundjáról pedig Havasréti József újabb írásait: Havaséti (2020b, 2023a).

- Havasréti József (2020a): A magyar pop-rock zene kulturális emlékezetéről. In *A magyar populáris zene története(i). Források, módszerek, perspektívák*. Ignác Ádám (szerk.). Budapest: Rózsavölgyi és Társa, 413–431.
- Havasréti József (2020b): Pécs az „új hullám”, évtizedében: a nyolcvanas évek. *Médiakutató* 21(1): 115–122.
- Havasréti József (2021): Lokális minták a magyar új hullámban. *Jelenkor* 64(1): 113–120.
- Havasréti József (2023a): A DOZSO az „új hullám” évtizedében. A Doktor Sándor – Zsolnay Vilmos Művelődési Ház a nyolcvanas évek alternatív kulturális mozgásaiban. In *Pécs-Baranya évszázadai 2*. Weber Adrienn és Csibi Norbert (szerk.). Pécs: Csorba Győző Könyvtár–Pécs Története Alapítvány, 75–86.
- Havasréti József (2024): *Csak a zene? Műfajok, stílusok, ideológiák a magyar pop-rock zene történetében*. Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület.
- Havasréti József és K. Horváth Zsolt (szerk.) (2003): *Avantgárd: underground: alternatív. Popzene, művészet és szubkulturális nyilvánosság Magyarországon*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem BTK Kommunikáció- és Média-tudományi Tanszék–Artpool.
- Havasréti, József (2017): “Nothing but the Music ...”: The History of Hungarian Funk Music. In *Made in Hungary. Studies in Popular Music*. Barna, Emília és Tófalvy, Tamás (szerk.). London: Routledge, 87–96.
- Havasréti, József (2023): Appropriation and Reinterpretation. Comments on P. Mobil’s Cover Album És? In *Translation, Adaptation, and Intertextuality in Hungarian Popular Music*. Ignác, Ádám (szerk.). Berlin: Peter Lang, 109–128.
- Ignác Ádám (2020): *Milliók zenéje. Populáris zene és zenetudomány az államszocialista Magyarországon*. Budapest: Rózsavölgyi és Társa.
- Ignác Ádám (2021a): A feldolgozások helye a magyar populáris zene történetében. A szovjetizált tánczenétől a koppintós zenekarokig. In *A magyar populáris zene története(i). Források, módszerek, perspektívák*. Ignác Ádám (szerk.). Budapest: Rózsavölgyi és Társa, 191–217.
- Ignác Ádám (2024): A latin-amerikai populáris zene útjai a kádári Magyarországon. In *Zenetörténetek Közép-Európából. Tanulmányok a Zenetudományi Tanszék vonzásköréből*. Péteri Lóránt, Fazekas Gergely és Vikárius László (szerk.). Pécs: Kronosz, 300–322.
- K. Horváth Zsolt (2010): Ex occidente lux. Occidentalizmus az 1970-es évek magyar társadalmi képzetében. *Korunk* 2010(7): 96–101.
- K. Horváth Zsolt (2015): Brit szellem és külvárosi dzsunglaság. A Nyugat-kép felhajtóereje a magyar populáris zene korai történetében. In *Műfajok, stílusok, szubkulturák. Tanulmányok a magyar populáris zenéről*. Ignác Ádám (szerk.). Budapest: Rózsavölgyi és Társa, 107–122.
- K. Horváth Zsolt (2021): Belül tágasabb. *Jelenkor Online*, 2021. 10. 08., <https://www.jelenkor.net/visszhang/2247/belul-tagasabb> (utolsó letöltés: 2024. 06. 03.).
- Keresztesi József (2004): Egy kalandot őriz a formalin. *Magyar Narancs*, 2004. 01. 22., https://magyarnarancs.hu/zene2/konyv_egy_kalandot_oriz_a_formalin_avantgard_underground_alternativ_popzene_muveszet_es_szubkulturalis_nyilvanossag_magyarorszagon-56399 (utolsó letöltés: 2024. 06. 03.).
- Keresztesi József (2024): A kritikus neve. Néhány szó Havasréti József kritikus praxisáról. *Jelenkor* 67(6): 675–679.
- Kiss Tibor Noé (2024): Milyen szépek ezek a Mitsubishi-terepjárók. *Jelenkor Online*, 2024. 04. 12., <https://www.jelenkor.net/hirek/3191/milyen-szepek-ezek-a-mitsubishi-terepjarok> (utolsó letöltés: 2024. 06. 10.).
- Sebők János (2002): *Rock a vasfüggöny mögött – Hatalom és ifjúsági zene*. Budapest: GM & Társai Kiadó.
- Tófalvy Tamás (2017): *Túl a szubkulturán, és vissza. Populáris zenei színterek, műfajok és az internet*. Miskolc: Szépmesterek Alapítvány.

Radnai Dániel Szabolcs

irodalomtörténész, kritikus, doktorjelölt, PTE BTK Irodalom- és Kultúratudományi Doktori Iskola (Pécs)